

Bir Kültür Sosyologu: "Mehmet Eröz" Kalkınma ve Kürtçülük

Meselesi

Mustafa AKSOY

İsimler insanlara bazı şeyleri çağırıştırır. Mesela Fatih, İstanbul'u; Hz.Ömer, adaleti; Karacaoğlan, güzele söylenen sözleri vs. İşte Eröz'de bize "etnik mesele", "Marksist felsefenin sosyolojik tahlili", "onomastik" ve "ülkemizin kalkınma meselesi" ile "Alevilik-Bektaşilik" kavramlarını çağırıştırır.

Kültürel yapımız ve bu yapının unsurları Eröz'ün kendisiyle özdeşleşmiştir. Bir bakıma o, kültürel yapımız ile kader birliği etmiştir. Bu nedenle Gökalp'in deyişiyle o, halka iki defa gitmiştir. Birincisinde kendi bilgisini götürmüş ikincisinde ise halkımızda yaşayan kültürün sosyolojik tahlilini yapmıştır. Kısa ömründe Anadolu'da saha araştırmaları yaparak incelemelerde bulunmuştur. O'nun için tatil araştırma yapmak demektir. O, ülkemizin önemli meselelerini 1960'lı yıllarda görerek çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Ancak ne yazık ki ömrü bazı kitap çalışmalarına yetmemiştir. Ümit ederiz ki O'nun çalışmaları genç araştırmacılara rehber olur da, bıraktığı yerden çalışmalarını devam ettirirler.

Yukarıda ömrünün elverdiği ölçüde Anadolu'yu gezdiğini söylemiştik. Burası hocayı tanımayanlar için belki mübalâğa gelebilir. Ancak Toroslar'da, Çukurova'da, Ege'de ya da Doğu Anadolu'da mesela Urfa'da bir köyde Eröz'den bahsettiğinizde hemen size karşı ilginin artarak değiştiğini görürsünüz. Mesela 1990'da İstanbul'da verdiği bir konferansta Prof.Dr.Abdülhaluk Çay bir hatırasını şöyle nakletmişti: "Urfa'da bir araştırma yapıyordum Siverek'e geçtim. Orada çeşitli vatandaşlarımızla beraber fikir alış-verişi yapıyordum, bu esnada Eröz'den söz açılınca beraber olduğum bütün halk ayağa kalkarak ruhuna Fatiha okudu".

Yukarıda çalıştığı konuların ana başlıklarını vermiştik. Şimdi kısaca onlardan ikisi üzerinde biraz bilgi vermeye çalışalım.

O, iktisadi ilimler tahsili yapıp müfettiş olduğu halde devrin şartlarına göre asistanlığı yani sefaleti seçerek ülkemizin meseleleriyle hemhal olmaya başlamıştır. İktisadi ilimler tahsili yapmış olması ve Fındıkoğlu'na asistan olması onun için büyük bir şanstır. Bu nedenle o, sosyoloji ile iktisadın birbirinden ayrılmaz iki sosyal gerçeklik olduğunu ifade ederek şöyle der: "İktisadın mücerret formül ve prensipleri, sosyolojik muhteva ile doldurulmadığı taktirde, özü olmayan boş kalıplar olarak kalır". Bugün ülkemizi idare edenler maalesef bu anlayışı ispatlarcasına her şeyi rakamlarla ya da şekillerle izah etmeye gayret göstermektedirler. Rakamlara bakarak da geliştiğimizi söylemeye çalışmaktadırlar. Oysa gelişme ve büyüme birbirinden farklı iki kavramdır. İktisadi gelişmeden söz edebilmek için sosyal yapı ile iktisadi büyümenin ahenkli bir uyumu, yani fonksiyonel bütünleşmenin olması gerekir.

Eröz'e göre iktisadi faaliyetler sosyal faaliyetlerden soyutlanamaz. Çünkü ona göre

"iktisadi faaliyete, içinde yer aldığı sosyal faaliyetin otonom yapısı tesir eder". Diğer yandan "iktisadi faaliyetlerimize yön veren iktisadi zihniyet pür bir iktisadi düşünce değil, sosyal ve psikolojik unsurlarla örülmüş bir zihniyettir". Pareto'da iktisadi faaliyetlerin aslında birer sosyal faaliyet olduğunu ifade eder.

Osmanlı devletinden günümüze kadar özellikle seksenli yıllarda kronikleşen bir sosyal hastalığımızı da o, şöyle tanımlar: "Ziraat teknisyeninin, orman mühendisinin, veterinerin masa başında oturmayı tercih ettiği, mühendisin, bürokrat olduğu bir ülkede kalkınma çok yavaş olur". O'na göre iktisadi gelişme ile sosyal gelişme birbirini tamamlamıyorsa bu durum bir sosyal hastalıktır. Özellikle Eröz'ün bu görüşü ülkemizi idare edenler tarafından dikkatlice tahlil edilmelidir. Çünkü ona göre "artık bugün cemiyetlerin gayeleri sadece iktisadi gelişme değildir. Onun yanında siyasi, kültürel ve sosyal gelişmeler de bahis konusudur. Maddi refah seviyesini yükseltirken milli birliği sağlâyıp; müstakil siyasi varlık haline gelmek için bir takım kültürel ve sosyal merhalelerin de aşılması lazımdır".

Şimdi de Eröz'ün en fazla çalıştığı konu olan etnik mesele hakkında bazı bilgiler vermeye çalışalım.

"Etnik grup" kültürel nitelikleri ve soy bakımından birbirine bağlı insanların meydana getirdiği gruptur. Başka bir tanıma göre, etnik grup bir bakıma birbirine kan bağı ile bağlanmış geniş bir aile grubudur. Bu tanımlar ve bilimsel çalışmalar ile ülkemizin yaptığı antlaşmalara göre ülkemizde gayri Müslimlerden başka etnik gruptan söz edilmez. Hatta gayri Müslimler, soyca olmasa da (az da olsa karşılıklı evlilikler görülüyor) kültürel yapının dini kısımlarının bir kısmı bir tarafa bırakılırsa tamamen olmasa bile önemli ölçüde Türk kültürü ile bütünleşmişlerdir. Mesela bir Mimar Sinan, Sokullu Paşa, Patnos Ağa'ya, günümüzde Çoşkun Sabah ya da J.Kamhi'ye kim başka gözle bakabilir? (Bu örnekler istendiği kadar çoğaltılabilir.) Ancak, ilmi anlayıştan uzak bazı insanlar farklı fikirler söyleyebilirler. Bunun için de Eröz'ün deyişiyle "tarihi, etnoğrafik ve dille ilgili bütün vesikalar aranmalı, yerinde, cemiyet ve kültür araştırmaları yapılmalıdır". Fakat üzülererek ifade edelim ki bizim sosyal bilimcilerimiz masa başı çalışmalardan öteye pek gidememektedirler.

Diğer yandan saha araştırması yaptığını sanan bazıları da yedi hane ya da otuz yedi kişi üzerinde çalışma yaparak bir bölge ya da binlerce insan hakkında sözde bilimsel fikirler ileri sürmektedirler.

Özellikle ülkemizde dilden hareket ederek bir millet meydana getirmeye çalışanlar ile dini anlayış ve aşiret adlarından hareket ederek çeşitli etnik gruplar meydana getirerek Türkiye'nin bir mozaik yapısı olduğunu ifade edenlere maalesef üst makamlarda görev alanlarda katılmıştır. Ancak bu anlayışta olanların biraz olsun ilmi gerçeklere bakmaları gerekir. Eröz, 1960'lı yıllarda başlayıp 1986 yılına kadar gezdiği bir kısım köylerimizde kendilerini bazılarının tesiriyle farklı gören insanların aslında Türk boy ve oymakları olduklarını ilmi verilerle ortaya koymuştur.

Eröz'e göre "Osmanlı resmi kaynaklarında. Türkmen'le Kürt aynı manaya gelmektedir" ve O, şu örneği verir: 1800 yıllarında Rakka'ya iskan edilenlerden Rışvanoğulları Türkmen, Kılıçlılar Kürt olarak belirtilir. Bugün Urfa'da yaşayan Rışvanoğulları Kürt, Gaziantep ve Çukurova'da yaşayan Rışvanoğulları ile Kılıçlılar Türkmen olarak bilinir. Osmanlı arşivleri de sık sık bir aşiret bir yerde "ekrat" bir başka yerde ise "ekrak" veya ayrı bölgedeki aşiretin bir kısmı "ekrat" bir kısmı ise "ekrak" olarak ifade edilir.

Eröz'ün 1960'lı yıllarda Kozan ilçesinin Aslanlı köyünde aşık Ömer'den derlediği bir ağıtın (Hâlâ Kozan ve Kadırlı'de ihtiyarlar arasında söylenir. Adı geçen aşiretler ne dün ne de bugün Türkçe'den başka bir konuşmamışlardır.) şimdi bazı mısralarını okuyalım: "Umacıya verir atınan deve

Bektaşoğlu Kürt yeğeni değil mi?
Üç tuğlu vezirden duzzak alanlar
Mursaloğlu Kürt yeğeni değil mi
Ha demeden bin atlısına binince
Avşar Beğ Kürt yeğeni değil mi?
Cerid'inen, Teciri'e de baş goşma
Güccülioğlu Kürt yeğeni değil mi?
Boğazı canlı gartal endi Mısır'a
Göveloğlu Kürt yeğeni değil mi?

Bilindiği gibi Osmanlı devletini Kayı boyunun Karakeçili aşireti kurmuştur. (Eröz, bu Karakeçili aşiretinin torunlarını Urfa'nın Siverek ilçesinde ziyaret etmiş olup, yukarıda dualarını da aldığını ifade etmiştik.) O, Karakeçililer hakkında Gökalp'in 1920'lerin başında yaptığı araştırmadan ("Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" el yazması Sinop kütüphanesinde olup Ş.Beysanoğlu tarafından hazırlanarak Sosyal Yayınlar tarafından 1992'de yayınlanmıştır.) şu bilgileri aktarır: Siverek Karekeçili aşiretinin ağalarına "Torunlu" denir. bilindiği gibi Kurmanci'de "Torin-torin" kelimesi "asılzade, soylu" demektir. Aynı konuda kendisi de Doğulu olan ve "Kirmanç-Kurmac"ca bilen A. Aras "Türkiye'de Feodalite Var mı?" adlı makalesinde (Ant Dergisi 138. sayı, 1968) "Diyarbakır ve Urfa dolaylarında yakın çevre köylerinden şehre elden yoğurt yumurta yağ getirenler barajilerce (şehirli) "Kirmanç" olarak adlandırılmaktadır. Yine Doğu Beyazıt'ta kasabalılar tüm köylülere (ağalar da dahil) "Kirmanç" demektedirler... Aynı şekilde Doğu'daki "Torun" ve "Mirek"ler (şecereli veya asil ağalar) tüm halka "Kirmanç" demektedirler... Yörede "Kirmanço" ise daha aşağılayıcı anlamında kullanılır" demektedir.

Bugün birçok bölgemizde "Torun'lu aşiretine rastlanır. Mesela Ağrı, Kars, Van, Erzurum, Tunceli, Urfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Sivas, Adana, Kayseri ve Konya'da "Torunlar" yaşamaktadır. Bildiğimize göre bunlardan Konya, Kayseri, Adana ve Gaziantep Torunları Türkçe'den başka dil konuşmamışlar ve konuşmamaktadırlar. Diğer taraftan bugün genelde Doğu Anadolu'da yaşayan Beritan aşireti aslen Konyalı olup Karamanoğullarındandır. (Beritanların kendi ifadeleri için bakınız: 15 Ağustos 1976 Cumhuriyet Gazetesi.)

Kürtler'in Türkler'den ayrı bir grup veya millet olduğunu iddia edenlere ise en iyi cevabı "Kürt Tarihi" (Yazılışı 1597 olup Arapça yayınlanmıştır.) adlı eserin yazarı ve Bitlis Beyi Şeref Han vermiştir. "Şerefname"ye göre "Çemizgezek demek Kürtlük demektir. Kürtler arasında Çekimşgezek deyince akla Kürt gelir" ve bura halkı "Melik Şah'ın soyundan gelir". Diğer taraftan Şerefname Hakkari ile Van arasında bir "Üç Ok" nahiyesinden ve "Kürt Döger" isimli bir Kürt boyundan bahseder. "Üç Ok", "Döger" ve "Çemişgezek" isimlerinin ne kadar Türk olduğu ve Türk'ü anlattığı bugün ilmî çalışmalarla ortaya konmuştur. Özellikle Çemişgezek halkı genelde Alevi olup, Orta Asya Türk kültürünün Anadolu'daki varyantlarını genelde hâlâ canlı bir şekilde yaşatmaktadırlar.

Yer adları ile millet, boy, oymak vb. ilişkisini de Eröz, şöyle ifade eder: Macaristan'da yirmi beş adet Kürt isimli köy olup hepsi de Macarca konuşmaktadırlar. Macar Türkolog Rasony, bunların Yenisey yazıtlarında bahsedilen Kürtlerin soyundan olduklarını kabul eder. Y. Blaxkoviç Çekoslovakya'da, İngiliz antropolog R.Tapper Azerbaycan'da, Z.V.Togan Herat'da, Ebülğazi Bahadır Han'da Ceyhun nehri kenarında Kürt isimli yer adlarından bahsedeler. Bize de özel bir görüşmemizde Muzaffer Eriş Bey Özbekistan'da yaptığı bir gezide Kürt isimli köylere rasladığını ifade etmişti. Kısaca Beydili, Yüregir ve Avşar boyları (Osmanlı arşivlerinde bu boylar bazen "Ektrat" bazen de "Ektrak" olarak geçer.) ne kadar Türk ise Kürt oymakları da o kadar .

Türk'dür. Kürtler'in ayrılığını ifade edenlerin çalışmalarına bakarsanız siyasi ve demagojik anlayıştan başka bir şey göremezsiniz. Oysa bir sosyal grubu millet yapan onun kendine has kültürüdür. Kürtlerin ayrılığında bahsedenler ise Kürtler'in ayrı bir kültürü olduğunu yazmaktan ileri gidememişlerdir. Bu nedenle sadece Kürtlerin ayrı kültürü var diyerek işi geçiştirmektedirler. Diğer taraftan sadece dilden hareket edersek mesela İngilizce konuşan bütün hakların bir millet olduğunu ifade etmek zorunda kalırız ki, bunu bilimsel çalışma yapan hiçbir insan kabul etmez. Bu örneği ortak dil konuşup da ayrı ayrı milletler için de ifade edebiliriz.

Irki anlamda ne Türkçülük ne de Kürtçülük mümkündür. Bu yüzdendir ki Gökaip yıllar önce "Türküm diyen herkes Türktür ve ırk atlarda aranır" demiştir. Ancak bir millette saf olmamak şartıyla hakim bir soydan bahsedilebilir. Fakat kültürü şekillendiren insanların fiziki yapıları olmayıp onların zihniyetleridir. Bu zihniyet ise geçmişten kaynaklanarak her zaman değişmeyle beraber günümüze ve geleceğimize şekil veren kültür kodlarının ifade edilmiş tarzıdır.

Sonuç olarak: Herkes başını iki elinin arasına alıp, sonra damarlarındaki kanın ne kadar saf olduğunu düşünmeli ve saf kanın yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Gökalp'in deyişiyle atlarda aranması gerektiğini unutmamalıdır. Diğer yandan sadece dili esas alırsak ülkemizde Arap asıllı olup ta Süryanice, Kurmaçça ve Türkçe konuşan vatandaşlarımızı ve Osmanlıyı kuran Urfa'daki Karakeçili aşireti ile Bilecik, Ceyhan ya da Ankara'daki Karakeçili aşiretlerini hangi milletten sayacağız?

Herkes şunu iyi bilmelidir ki çok farklı soylardan (Biz o kadar, ayrı olduğumuza inanmıyoruz.) da olsak yüzyıllarca aynı kültür dairesinde bulunmuş ve o daire içinde yoğrularak nasıl dün beraber kardeşçe yaşamış isek bundan sonra da istemesek de beraber yaşamaya mecburuz.

Çünkü bu birlik ne sadece soy, ne dil, ne de şekli bir birliktir. Bu birliktelik bir kültür ve kader birliğidir; ve bu ülkede Türküm diyen herkes Türk olup gereken yasal haklara sahiptir. Buna inanmayanlar ise Gökalp'in deyişiyle soyca Türk olsa da başkasındandır. Başkaları ise istedikleri ülkede yaşama haklarına sahip olup istedikleri yere gidebilirler. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti, hiçbir bilimsel temeli olmayan fikirlere dayanarak üniter yapısını bozmak isteyenlerin görüşlerine yeşil ışık yakamaz.

* Rahmetli Eröz, 20 Haziran 1986'da vefat etmiştir.